

TAAŞŞUK-I TAL'AT VE FİTNAT'TA KADIN VE PROBLEMLERİ

“Women and their problems in Taaş'uk-ı Tal'at ve Fitnat”

*Mehmet KAYGANA**

ÖZET

Taaşşuk-ı Tâl'at ve Fitnat, Türk edebiyatında roman türünün ilk örneklerinden biridir. Eser, bugüne kadar teknik açıdan eksik; tematik açıdan ise romantik bir aşk hikâyesi olarak kabul edilmiştir. Edebi eserler farklı okumalara açık bir yapıya sahiptir. Söz konusu eser de farklı okumalara izin vermektedir. Çalışmamızda bu romanı kadın ve problemlerini merkeze alan bir okumayla tahlil etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Taaşşuk-ı Tâl'at ve Fitnat, Kadın, Tahlil.

ABSTRACT

"Taaşşuk-ı Tâl'at ve Fitnat is one of the first examples of the novel genre in the Turkish Literature. Up to now the work has been regarded deficient from the point of view of its technique and a romantic love story from the point of view its theme. The structure of Literary Works is suitable to different interpretations by the readers. The literary work under discussion also gives way to different understandings. In our work we tried to analyse this novel as one which deals with women and their problems in the first place.

Key Words: Taaşşuk-ı Tâl'at ve Fitnat, Women, Analysis.

LGİRİŞ

Türk insanının batılı gibi olma adına yaşadığı ve Tanpınar'ın "...bütün hayatın, cemiyetin bünyesi ve manevi insanı vücuda getiren kıymetler manzumesinin, hepsinin birden değişmesi"(Tanpınar,1998:64) olarak ifade

ettiği sosyal ve siyasi değişim, geleneksel anlatıdan modern anlatıya geçişimizle de belirgin bir paralellik arz eder. Kendine ve çevresine eleştirel bir gözle bakan insanımız, bu bakış açısı ile elde ettiği zihni verileri geleneksel anlatı türlerinden ziyade yine bu değişimin getirisi olan batılı türler ile ifade etme yoluna gitmiştir. Kadının toplum içindeki statüsünü değişen şartlar doğrultusunda sorgulaması ve bunu ifade etmek için romanın tercih edilmesi de bu durumla ilgilidir. Çalışmamızda Şemseddin Sami'nin Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat¹ adlı eserini kısaca belirttiğimiz bu düşünceleri göz ardı etmeksizin ancak metin merkezli bir dikkatle ele almaya ve eserde asıl anlatılmak istenilenin kadın problemi olduğu düşüncesini yine metin merkezli bir yaklaşımla ortaya koymaya çalıştık.

II. KADIN PROBLEMİNİN ROMAN KURGUSUNDAKİ YERİ

Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat'tan söz eden yazılarda ortak görüş eserin Batılı anlamda ilk romanımız olmasına karşın son derece basit ve acemice yazıldığıdır.² : (Kavcar, 1995: 10; Akyüz, ? : 75; Kerman, ? : 262; Moran, 1994: 32; Kudret, ? : 91) Berna Moran eserin romandan ziyade romans motifleriyle süslenmiş bir roman denemesi olduğu kanısındadır.(Moran, 1994: 33) Romanda olaylar hâkim bakış açısıyla aktarılır. Anlatıcı vak'ayı merak edip araştırdığını belirtir³:

“ Nasıl ki, biz Tal'at Bey'i hiç tanımadığımız halde, biçarenin derdi meydana çıkıp efsane hükmüne girdiği gibi, bize dahi malum olur ve Tal'at Bey'in yalnız şu hikâyesiyle kanaat etmeyip evvelinden sergüzeştini ve

* Arş. Gör., Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (mkaygana@aku.edu.tr).

¹ Şemseddin SAMİ (2002), Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat, (Yayına hazırlayan: Yakup ÇELİK), Akçağ Yayınları, II. Baskı, Ankara. Çalışmamızdaki alıntılar eserin bu baskısından yapılmıştır. Eserin adının yazılışında farklılıklar göze çarpmaktadır. Çalışmamızda kaynak olarak kullandığımız baskıdaki yazılışı esas aldık ancak alıntı yaptığımız metinlerdeki yazılışlara da müdahale etmedik.

² Bu konuda farklı ve daha ılımlı düşünen tek kişi İsmail Habip 'tir. (Sevük; 1932: 68)

³ Zeynep Kerman eserin kaynağını yazarın çevirilerinden birine bağlar: “Toplam on altı sayfa yani bir formalık bir tercümenin eserin bütünü hakkında bir hüküm verebilmeyi de imkânsız kılmakla beraber, bundan bir yıl önce neşrettiği Taaşuk-ı Talat ve Fitnat'a gerek isim, gerek konu, gerekse bir anlatım vasıtası olarak mektuplardan istifâde imkânını verdiğini söylemek yerinde olacaktır. Şemseddin Sami'nin Tereze'nin adını aynen vermesine rağmen, erkek kahramanı Faldoni'nin adını Cozeb olarak değiştirmesi de dikkati çekicidir. Belki de kendi roman kahramanlarının adlarının da (Talat ve Fitnat) aynı harflerle başlaması, okuyucuda bir adapte izlenimi uyandıracak endişesiyle bu yola başvurmuş olabilir.” (Kerman, ? : 353)

anasının ve babasının ahvalini tahkik ile bilmeyenlere dahi bildirmek için tahrir etmeğe mecbur eder, şöyle ki..." (Şemseddin Sami, 2002:36)

Eser farklı başlıklarla adlandırılmış otuz altı bölüm halinde yazılmıştır. İlk üç bölüm asıl anlatıya hazırlık mahiyetindedir. ‘*Feth-i Kelâm*’ adlı bölümde mekân ve şahıslar ana hatlarıyla tanıtılır. ‘*Hasbıhal*’ adlı bölümde ise Dadı, karşılıklı konuşmalarla ayrıntılı olarak tanıtılır. Tal’at’ın evlendirilmesi meselesinin ve buna bağlı olarak da görücü usulü evliliğin ele alındığı ve asıl anlatıya geçişi sağlayan bölümün adı ise ‘*Keyfiyyet-i İzdivaç*’tır. Sonraki altı bölümde Saliha Hanım ile Rif’at Bey’in aşklarının anlatıldığı farklı bir hikâyeye geçilir. Saliha Hanım ile Ayşe Kadın arasındaki diyaloglarla aktarılan bu kısımlardan sonra tekrar asıl hikâyeye olan Tâl’at ve Fitnat ilişkisine dönülür. Ali Bey ile Zekiye arasında yaşananları içeren bir diğer hikâyeye ise ana anlatı olarak adlandıracağımız Tal’at – Fitnat ilişkisi dışında başlar ve gelişir; nihayet son bölümde bu iki anlatı birleştirilir. Bütün bunlardan sonra eserde farklı yoğunluklarda aktarılan üç anlatı mevcuttur diyebiliriz.⁴ Ali ve Zekiye etrafında şekillenen anlatı, Tâl’at ve Fitnat aşkı etrafında şekillenen anlatıya eklenmiş durumdayken; Saliha ve Rifat’ın etrafında şekillenen anlatı, ana anlatıyla eser genelinde ifade edilmek istendiğini düşündüğümüz fikre tarihî derinlik katmak noktasında ilişkilidir.

Birinci olay halkası Saliha’nın okula gidişi ile başlar, Rifat ile tanışmaları ve aralarında bir yakınlaşmanın ortaya çıkışı ve birbirlerine âşık oluşlarıyla devam eder. Saliha’nın okuldan alınışı ile son bulur. Bu olay halkası Saliha, Saliha’nın ailesi, Rifat ve ailesi arasındaki çatışma ve karşılaşmalar üzerine kurulmuştur.

İlk karşılaşma Saliha ve Rifat arasındadır. Çocuklar arasındaki ilişki bu kısımlarda okul arkadaşlığıyla sınırlıdır ve Saliha’nın ailesi tarafından da onaylanmıştır. Ancak ilerleyen sayfalarda bu karşılaşma aşkla ifade

⁴ Melin Has-Er de eserin birbirine bağlı üç hikâyeden oluştuğu kanısındadır.(Has-Er,2000:221) Mehmet Kaplan yazısının ilk kısmında söz konusu hikâyelerden biri olan Saliha Hanım’ın anlattığı hikâyenin romanın asıl vak’asıyla ilgisi olmadığını söyler. Sonrasında ise bu hikâyeye ile asıl roman arasında tematik bir ilişki (ideolojik planda – aşk telakkisi bakımından-) olduğunu belirtir. (Kaplan,1994: 78-92) Melin Has-Er ise bu hikâyeye için “ Bu vak’a, Tal’at’ın kara sevdaya mütemayil mizacında irsiyetin tesirini göstermesi bakımından önemlidir.” (Has-Er, 2000: 222) der. Bizce bu bölüm eserin temel düşüncesi olan kadın problemine tarihi bir derinlik katmaktadır. Vak’a zamanından geri gidilerek verilen bu örnek, anlatılmak istenenin geçmişten gelen bir problem olduğunu vurgulamaktadır.

edilebilecek farklı bir boyuta ulaşır. Saliha'nın okuldan alınışı Saliha ile ailesi arasında bir çatışma doğurur. Söz konusu çatışmada Saliha, dinî ve ahlâkî geleneğin neden olduğu sosyal baskı yüzünden okuyamayan genç kız durumunda; aile ise yanlış olduğunu bildikleri bu geleneğin uygulayıcısı durumundadır. O halde bu çatışmada Saliha ferdî olanı; aile ise içtimaî olanı temsil etmektedir diyebiliriz.

İkinci olay halkası Saliha'nın okuldan alınmasıyla başlar, Rifat'la olan aşklarının devamını, ailesinin Saliha'yı zengin birine vermek isteyişlerini kapsayarak ilerler ve iki aşğın kavuşmalarıyla son bulur. Buradaki çatışmada da Saliha ferdî olanı, ailesi ise Saliha'nın isteğine muhalif olarak gelenekler doğrultusunda hareket ettikleri için içtimaî olanı (sosyal baskıyı) temsil etmektedir. Saliha'nın intihar etmeye karar vermesi üzerine anne ve babada sosyal normlar ile çocuk sevgisi arasında bir çatışma ortaya çıkar ve aile birbirini seven gençlerin evlenmelerine izin verir.

Üçüncü olay halkası, Tal'at'ın Hacı Mustafa'nın dükkânından tütün alırken Fitnat'ı görmesiyle başlar. Fitnat'a âşık olan Tal'at ona yaklaşmanın yollarını arar ve önce kadın kılığına girerek nakış hocası Şerife Hanım'la ilişki kurar, bu ilişki sayesinde de okuma yazma öğretme bahanesiyle Fitnat'la görüşmeyi başarır. Burada Tâl'at ve Fitnat arasında oluşan kalbî alakayı karşılaşma olarak değerlendirmek mümkündür. Tal'at'ın kadın kılığına girmesi ise kişisel isteklerin sosyal normların önünde olduğunu gösteren bir çatışmanın sonucudur. Eserde Tal'at'ın iç dünyasında yaşadığı bu çatışma ayrıntılı olarak verilmemiş, onun kadın kılığına girmek için çektiği sıkıntılar vurgulanarak okuyucunun muhayyilesine bırakılmıştır. Burada aşk tabii olanı, toplumsal kurallar ise suni olanı temsil etmektedir.⁵

⁵ Romanın ilk sayfalarında Saliha Hanım ile Rifat Bey arasındaki aşkın anlatılışı hakkında Mehmet Kaplan'ın belirttiği noktalar Tâl'at'ın bu davranışını açıklar niteliktedir:

“Burada aşk, hayvanlarda bile bulunan bir ‘tabiat kuvveti’ olarak tasvir edilmiştir. Batı edebiyatında Jean-Jacques Rousseau, tabiatı cemiyetin sun’i kaidelerine karşı çıkarmıştı. Romantizm, insanla tabiat arasında sıkı bir münasebet kurmuştu. Bu görüş tarzı Tanzimat’tan sonra Türk edebiyatına da girmiş ve Batıda olduğu gibi, cemiyetin sun’i kaide, görenek ve geleneklerine karşı kuvvetli bir silah olarak kullanılmıştır.

Abdülhak Hamid’de kısmen mistik duygularla birleşen, fakat ön plana geçen ‘tabiat’ fikri, ‘tabiiyyun’ mesleğine mensup olan Hüseyin Rahmi’de âdeta tamamiyle maddî ve hayvanî bir mânâ kazanır.

Şemseddin Sami’nin romanında dağınık olmakla beraber, bu yeni aşk telakkisi önemli bir yer tutar.” (Kaplan, 1994:91)

Ali Bey'in Zekiye'yi boşaması ile başlayan ve baba evine dönen Zekiye'nin başka biriyle evlenip bir süre sonra ölmesi ardından Ali Bey'in hayata küsmesi ile son bulan olaylar silsilesini dördüncü olay halkası olarak değerlendirmek mümkün. Buradaki çatışma Ali Bey ile Zekiye arasındadır. Erkek egemen bir toplumda kadının söz hakkı olmaksızın şekillenen ve bu nedenle karşılıklı bir ahit olmaktan öte, geleneğin getirisi olarak erkeğin egemen/baskın olduğu bir evliliğin dikkatlere sunulduğu bu olay halkasında Ali erkek egemenliğini ve bu durumu geleneğin sağlaması nedeniyle de geleneği; Zekiye ise sosyal normlar karşısında söz hakkı olmayan kadını temsil eder.

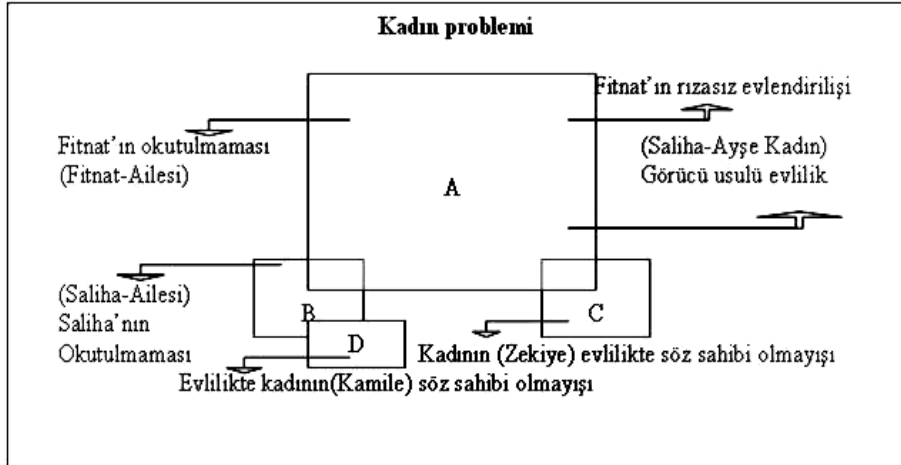
Beşinci olay halkası Şerife hanımın vasıtasıyla Ali Bey'in Fitnat'a talip olması ile başlar. Bu duruma karşı çıkan Fitnat'ın bir entrika ile evlendirilmesi ve bunun sonrası gelişen olaylar sonrasında canına kıyması ile son bulur. Söz konusu olay halkası Fitnat ile Hacı Mustafa ve Emine Kadın arasındaki çatışma üzerinde şekillendirilmiştir. Bahis konusu çatışmayı farklı bakış açılarından değerlendirmek mümkündür. İlk olarak daha önce de belirtildiği gibi bu çatışmanın da fert ile geleneğin şekillendirdiği cemiyet arasında gerçekleştiğini belirtelim. Hacı Mustafa ve Emine Kadın'ı harekete geçiren başlıca amil, kızların evlilik konusunda ailelerinin kararlarına tabi olduğu şeklindeki sosyal normdur. Bu durumda Hacı Mustafa ve Emine Kadın sosyal olanı; Fitnat ise ferdî olanı temsil etmektedirler. Hacı Mustafa ve Emine Kadın'ı harekete geçiren bir diğer amil ise Ali Bey'in zenginliğidir. Her ikisi de Fitnat'ın duygu ve düşüncelerini önemsemeksizin, Ali Bey'in sağlayacağı müreffeh yaşamı göz önünde bulundurarak karar vermiş; Fitnat ise hiç düşünmeden aşkı maddî olana tercih etmiştir.

Eserin genelini dikkate aldığımızda yaşanan çatışmaları; kız çocukları ile aileleri arasında okula gitme konusunda yaşanan çatışmalar; genç kızlar ve aileleri arasında evlilik etrafında şekillenen çatışmalar ve kadınlar ile eşleri arasında evlilik çatısı altında yaşanan çatışmalar olarak üç grupta toplayabiliriz.⁶ Bütün bunlara '*Keyfiyyet-i İzdivac*' adlı bölümde Saliha Hanım ile Ayşe Kadın'ın görücü usulü evlilik üzerine konuşmaları ve bu diyalogun fikrî bir çatışma şeklinde verildiğini ve bu çatışmada Saliha Hanım'ın, kadının evliliği üzerine söz sahibi olması gereğini, Ayşe Kadın'ın

⁶ Romanda yer alan çatışmaları Melin Has-Er "Şemseddin Sami, bu romanda trajik bir aşk hikâyesini, Avrupaî modellere göre işlemeğe çalışmıştır. Trajediye fert ve cemiyet, dolayısıyla fert ve aile çatışması üzerine bina etmiştir." (Has-Er, 2000: 213)cümleleriyle tespit eder.

ise erkek egemen geleneği savunduğunu eklediğimizde: Eserdeki temel çatışmanın kadın olma paydasında bir araya getirebileceğimiz kahramanların çocukluk, genç kızlık, orta yaş ve yaşlılık dönemlerinde; gelenek, bu geleneğin uygulayıcısı durumundaki aileler, sosyal normlar ve erkek egemen yapı ile yaşadıkları çatışmalar ve bunların doğurduğu sonuçlar üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Ayşe Kadın'ın çocuk yaşta köle tacirleri tarafından kaçırılarak esir edildiğini dikkate aldığımızda eserde dile getirilen kadına ait problemlere bir yenisini daha ekleyebiliriz. Bu düşünce bir olayla anlatılmadığından silik kalmıştır ancak eser geneli göz önüne getirildiğinde önemli bir ayrıntıdır.

Metni kadın probleminin dile getirildiği hikâyelere göre harflendirdiğimizde Tâl'at ve Fitnat etrafında şekillenen ana anlatıyı A; Saliha Hanım ve Rifat Bey etrafında şekillenen anlatıyı B; Ali Bey ve Zekiye etrafında şekillenen anlatıyı C; Kamile Hanım ve Rifat'ın babası etrafında şekillenen anlatıyı ise D harfiyle adlandırmak mümkün. A anlatısında kadın problemi açısından kız çocuklarının okutulmaması ve rızaları dışında evlendirilmeleri üzerinde durulurken; B anlatısında kız çocuklarının okutulmaması ve kendi rızaları dışında evlendirilmek istenmeleri; C anlatısında evli bir kadının yaşadıkları etrafında kadının evlenirken de evlendikten sonra da söz hakkı bulunmadığı; D anlatısında yine kadının evlilik yaşamında erkek karşısındaki güçsüzlüğü vurgulanmaktadır diyebiliriz. Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat'ın çatışmalardan yola çıkarak ulaştığımız tematik yapısını daha anlaşılır olması için şu şekilde tabloştürmek mümkündür:

III. KADIN PROBLEMİNİN TEMATİK YAPIDAKİ YERİ

Kadın probleminin eserin kurgusundaki yerini belirlediğimizde onun, tematik yapıdaki yerini de genel anlamda ifade etmiş oluyoruz. Eserdeki çatışmalar kadın ve problemleri üzerinde odaklanmıştır. Ana tema olarak niteleyebileceğimiz bu düşünce kız çocuklarının okutulmaması, kendi rızaları dışında evlendirilmeleri, bu evliliklerde kocaları karşısında söz hakları olmayışı gibi alt başlıkları da içeren bir bütünlük arz eder.⁷ Şimdi sözünü ettiğimiz bütünü oluşturan alt başlıkları tek tek ele alalım.

Kızların rızası olmaksızın görücü usulü ile evlendirilmeleri ilk olarak Saliha Hanım ve Ayşe Kadın arasındaki karşılıklı konuşmada eleştirel bir yaklaşımla öne çıkartılır. Ayşe Kadın'ın Tala'at için sokak sokak gezip kız bakma önerisine Saliha Hanım'ın cevabı görücü usulü evliliğe karşı kesin bir reddir:

“..... Merhum kocam beni öyle mi almıştır? Çehresini bile anlayamam. Sonra, gelin yalnız güzel mi olmak lazım? Sonra, benim beğendiğimi, senin beğendiğini oğlum beğenir mi bakalım? Hep, âlem nasıl yaparsa biz de öyle yapalım, diyorsun. Lakin görmez misin ki halkın çoğu bugün evlenir, yarın kocası karısını yahut karısı kocasını bırakır. Bin türlü rezalet olur. Olacak a, görmedik- bilmedik bir kız alırlar, hiç sormaksızın bilmediği bir kocaya verirler. Acaba çocuk o kızla imtizaç edecek mi? Beğenecek mi? Sevecek mi? Kız da onu isteyecek mi? Babası, anası buraları hiç düşünmüyorlar.” .(Şemseddin Sami, 2002:8-9)

Görücü usulü evliliğe karşı bir diğer eleştiri Saliha Hanım'ın annesi tarafından yöneltilir:

“ Ah biçare biz kızlar!... Bizi hiç insan sırasına koymazlar! Babalarımız, bizi hediye verircesine verirler. O adamların tabiatını sormazlar. Biz bu adamlarla geçinecek miyiz? Orasını hiç düşünmezler. Bize bir defa ‘Filan adamı koca ister misin?’ yahut ‘Kimi koca istersin’ diye sormak yok.” .(Şemseddin Sami, 2002:15)

⁷ Roman üzerine yapılan çalışmalarda ana tema ile ilgili olarak yukarıda belirtilen başlıkların bir ya da bir kaçına değinilir. (Sevük, 1932: 68; Has-Er, 2000: 213, 217; Moran,1994:34; Finn, 1984: 21)

Günlük yaşamda kadının ikinci sınıf insan muamelesi gördüğü gerçeği en somut ifadesini Tal'at'ın kadın kılığıyla gezerken tanıdığı bir memurun kendisine sarkıntılık etmesi sonrasında düşündüklerinin iç konuşmaya yakın bir tarzda aktarıldığı satırlarda bulur:

“- Ah biçare kadınlar, neler çekerlermiş! Biz erkekler onları kukla mesabesinde kullanıyoruz. Yolda serbest ve rahat yürümelerine mani oluruz. Bu ne rezalet! Ne küstahlık! Bir erkek tanımadığı bir başka erkeğe rastgelse, yüzüne bakmaz, söz söylemez. Lâkin tanımadığı ve hiç başka defa görmediği bir kadına rast geldiği gibi, gülerek yüzüne bakmaya ve söz söylemeye başlar ve kovalar bile yanından ayrılmaz. Demek oluyor ki, biz karıları insan sırasına koymayız. Kendimizi eğlendirmek için onların ruhunu sıkartız.”
(Şemseddin Sami, 2002:57)

Bu durum evlilikte de böyledir. Ali Bey, ani bir şekilde sinirlenerek eşi Zekiye'yi boşayabilmektedir. Eşinin tek başına aldığı bir kararla ve haksız olarak kendini boşaması karşısında Zekiye'nin yapabileceği hiçbir şey yoktur. Sözü edilen olayın eserde boşama anlamına gelen 'Tatlık' adlı bölümde anlatılması bizce eserin tematik yapısıyla da uyuşan bilinçli bir tercihtir.⁸

Kız çocuklarının okutulmamaları veya erken yaşta okuldan alınmaları gerek Saliha ile ailesi arasında yaşanan çatışma ile gerekse Fitnat'ın okuldan alınması durumunun hikâye edilmesiyle eserde yer bulur. Kızların erkenden okuldan alınma nedenleri ahlâkîdir. “ Ne yapalım? İşte hâlâ kızlar için mahsus mekteplerimiz, kadın hocalarımız yok ki?..” (Şemseddin Sami, 2002:21) diyen Saliha Hanım'ın babası belli bir yaşa gelen kızını erkek öğrencilerin ve hocaların bulunduğu okula göndermez.

Metinde dikkat çeken bir diğer düşünce de boşanma konusunda takınılan olumsuz tavidir. Rifat Bey'in babası evine ve ailesine değer vermeyen, içki düşkünü bir tip olarak tanıtılır ancak Kâmile Hanım tüm bu olumsuzluklara karşın evliliğini yürütür ve Rifat gibi olumlu vasıflara haiz bir çocuk büyütür. Saliha Hanım'ın anne ve babası arasında geçen

⁸ Melin Has-Er bunu romanımızda feminist fikirlerin başlangıcı kabul eder: “ Bu, kadının erkeğe mahkûm yaşayan, çaresiz bir mahlûk olduğunu gözler önüne seren ve bu hüviyetiyle, Türk romanında feminist fikirlerin başlangıcını teşkil eden bir evlilik dramıdır.” (Has-Er, 2000: 223)

konuşmalarda Kâmile Hanım'ın yaptıkları övülür ve boşanma konusunda şunlar söylenir:

“ Öyle namuslu olmayaydı, iş kolay. Evlendiği günün ertesi, ferâceyi alıp babasına giderdi. Nasıl ki halkın çoğu yapar. Lâkin onu kabul edemez. Namusu var, akli var. Tabiatı öyle alçak değil.” (Şemseddin Sami, 2002:15)

Ele aldığımız eserde yer bulan temalardan biri de aşktır. Aşk, metinde görücü usulü evliliğin karşına yerleştirilmiş, bu sayede de görücü usulü evliliklerin insanları mutsuz edebileceği vurgulanmıştır. Tal'at ile Fitnat, Saliha ile Rifat ve Ali Bey ile Zekiye arasındaki kalbî alaka bu temanın eserdeki yansımalarıdır. Saliha ve Rifat arasında geçen şu ifadeler “ *Mehden lahde kadar muhabbetimiz baki olup birbirimizi almamaya mecbur olduğumuz halde kendimizi telef etmez isek fûrûmâye ve nâ-ehliz.*” (Şemseddin Sami, 2002:20) sözü edilen aşka trajiklik katar. Sevdiğine kavuşamama durumunda intihar etme fikri Fitnat tarafından gerçekleştirilir.

Hacı Mustafa'nın dile getirdiği şu ifadeler ise yanlış batılılaşmanın neden olduğu toplumsal çelişkilere bir örnektir:

“ – Hanımefendi, ben size bir şey söyleyeyim: Benim adım cimri çıkmış. Komşular, mahalleliler benim hakkımda neler söylemezler... ‘ Yirmi kuruş araba parası vermemek için, kızını, ayda bir defa olsun dışarı çıkarmıyor.’ diyorlar. Ben, sahi, müsrif değilim. İdareme bakarım. Ama, Allah'a şükürler olsun, bana vermiş... yirmi kuruş sarf olunacak da, vazifemde mi? Fakat ben kızımı çıkarıp bir seyre göndersem; kız güzel, herkes arabanın arkasına düşecek. Kimi yüzüne bakıp bıyık buracak, kimi sigara atacak, kimi bilmem ne halt edecek. Benim gayretim, namusum böyle rızaletleri tahammül edemez. Bizde, şimdi, edep kalmadı, namus kalmadı. Senin seyir yerleri dediğin yerler rızalet yerleridir. Edepsizler, ırzsızlar mahalleridir. Öyle yerlere kız gönderilir mi?... Ben erkeğim, ihtiyarım da yine öyle yerlere gitmekten içtinâb ederim. Çünkü bilirim ki, namusumuza muhildir. Nerede kaldı ki, on beş yaşında bir kız, öyle yerlere gitsin!...”

— Öyledir. Hakkın var, ama modalar, alafrangalar böyle şeyler çıkardılar. Ne yapalım?

— *Affedersin, bu alafranga da değil. Alafranga bunu kabul etmez. Hiç Kâğıthane’de, Veliefendi’de, öyle mahallerde hiçbir vakit bir madama gördünüz mü?*

Ben mi göreyim? Ben gider miyim öyle yerlere?...

— *Gidenlerden sorabilirsin. Madamlar çıkarlar, erkeklerin meclislerine girerler, kahvelerde otururlar. Fakat bir madama, kocasını yahut biraderini, ya babasını kolundan alıp kemâl-vekarla yürüyerek, ırzına halel getirmeyecek bir yere gidip kemâl-i edeple oturur. Hiç kimse yüziine bakmaya cesaret edemez. Halbuki bizimkiler öyle değil... Biz kapılarımızı, kızlarımızı bir arabacıya teslim edip, Allah’a emanet... Nereye götürürse götürsün...*” (Şemseddin Sami, 2002:49-50)

Eserdeki bir diğer tema da eski yeni çatışması üzerine kurulmuştur. Dindışı adetleri dinî inanç olarak algılayan Ayşe Kadın, başı ağrıyan Tal’at’ın doktora gitmesi fikrine karşı çıkar ve bir hocaya okunması gerektiğini öne sürer: “*Aman büyük hanım, bu hakımlar! Baş ağrısı hakım eyi yabmaz, okutmali ha?*” (Şemseddin Sami, 2002:2) Batıl inanışların günlük yaşamda etkin rol oynayışı Fitnat’ın boynundaki muska etrafında oluşan ve olağanüstülükler içeren söylentiyle tekrar vurgulanır.

IV. SONUÇ

Taaşşuk-ı Tâl’at ve Fitnat adlı romanda iç içe geçmiş değişik hikâyeler mevcuttur. Bu hikâyelerde aynı tema farklı olaylar içindeki değişik görünümleri ile aktarılır. Önce eleştirilen olgular, görücü usulü evlilik, kadının ikinci sınıf insan muamelesi görmesi, söz hakkının olmaması, okutulmaması ve evlilik kurumunda erkek egemen zihniyetin hâkim oluşu giriş bölümlerinde dile getirilir. Ardından bunlara örneklik edebilecek anlatılar, ana anlatı olan Tâl’at ve Fitnat’la ilgili anlatının etrafına yerleştirilir. Ana anlatı ile Saliha ve Rifat etrafında şekillenen anlatı aynı durumun farklı finallerle sonlandırıldığı metinlerdir. Böylece hem eleştirilen kabuller uygulanmaya devam edildiğinde neler olabileceği vurgulanmaya çalışılmış hem de yapılması gereken, yani doğru olan okuyucuya gösterilmiştir. Ali Bey ile Zekiye’nin yaşadıkları ve Kamile ile Rifat’ın babasının yaşadıkları ise ana anlatının bünyesinde olup, yukarıda sözü edilen

olumsuzlukların tekrarı ve bu tekrarın sayesinde öne çıkarılmaları işlevini görür. Sonuç olarak bahsettiğimiz temaların, tüm bu anlatılarda bazen ayrıntılı olarak bazen ise yaşanılanların bir kesitinden alınmış lokal örneklerle roman boyunca tekrarlanması yazarın bilinçli bir tercihidir.

Kadınlar(Şemseddin Sami,1997) adlı kitabında yaşadığı dönemin kadın sorununa dikkat çeken Şemseddin Sami, söz konusu eserinde dile getirdiği eğitim, evlilik ve mesleki hayat ana başlıkları altındaki düşüncelerini Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat 'ta roman formunun sınırları içinde ifade etmiştir. Bütün bunları göz önüne aldığımızda Taaşuk-ı Tâl'at ve Fitnat'ın salt olarak görücü usulü evlilik ya da aşk teminin işlendiği bir roman olduğunu söylemek eksik olacaktır. Söz konusu eser için edebiyatımızda kadını ve onun problemlerini konu edinen ve tematik yapısı da kadın problemleri etrafında kurgulanmış ilk eserimizdir diyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Kenan(?), Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Finn, Robert P.(1984), Türk Romanı (İlk Dönem 1872–1900), Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Has-Er, Melin(2000), Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Kaplan, Mehmet (1994), 'Taaşuk-ı Talat ve Fitnat', Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kavcar, Cevat (1995) Batışlaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı, AKM Yayınları, Ankara.
- Kerman, Zeynep (Tarihsiz) Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kudret, Cevdet (Tarihsiz), Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, Beşinci Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Moran, Berna (1994) Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yayınları, Ankara.
- Sevük, İsmail Habip (1932), Edebî Yeniliğimiz, Devlet Matbaası, C.II, İstanbul.

Şemseddin Sami (1997) Kadınlar, (Haz: İsmail Dođan), Gündođan Yayınları, Ankara.

Şemseddin Sami (2002), Taaşşuk-ı Tâl'at ve Fitnat,(Hazırlayan: Yakup Çelik), Akçağ Yayınları, Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çađlayan Kitabevi, İstanbul.